ים.

הרחק בשעת הרחק לסמוך עליו בשעת הרחק

והאמר ריש לקיש לא הכשיר ר"ש אלא לאלתר אבל מכאן ועד עשרה ימים לא

בההיא כרבי יוחנן סבירא ליה והאמר ר'

יוחנן שנים משום עדים וכולן משום תנאי

בההיא כריש לקיש סבירא ליה: מתני' אבכל

כותבים בדיו ° בסם בסיקרא ובקומוס

ובקנקנתום ובכל דבר שהוא של יקיימא אין

כותבין לא במשקין ולא במי פירות ולא

בכל דבר שאיגן מתקיים יעל הכל כותבין

על העלה של זית ועל הקרן ישל פרה ונותן לה את הפרה על יד של עבד ונותן

לה את העבד רבי יוםי הגלילי אומר אין

כותבין לא על דבר שיש בו רוח חיים

ולא על האוכלים: גמ' יידיו דיותא סם

סמא סיקרא אמר רבה בר בר חנה סקרתא

שמה קומום קומא קנקנתום אמר רבה בר

[בר חנה אמר] שמואל חרתא דאושכפי:

ובכל דבר שהוא מתקיים וכו': לאתויי מאי

לאתויי הא דתני ר' חנינא יכתבו במי מריא

ואפצא כשר יחני ר' חייא יכתבו באבר

בשחור ובשיחור כשר איתמר המעביר דיו

על גבי סיקרא בשבת רבי יוחנן וריש

לקיש דאמרי תרוייהו יחייב שתים אחת

משום כותב ואחת משום מוחק דיו ע"ג דיו

סיקרא על גבי סיקרא יפטור סיקרא ע"ג דיו אמרי לה חייב ואמרי לה יפטור אמרי לה

חייב מוחק הוא אמרי לה פמור מקלקל

הוא בעא מיניה יריש לקיש מר' יוחנן עדים

שאין יודעים לחתום מהו שיכתבו להם

בסיקרא ויחתמו כתב עליון כתב או אינו כתב

א"ל אינו כתב א"ל והלא לימדתנו רבינו

כתב עליון כתב לענין שבת א"ל יוכי

מפני שאנו מדמין נעשה מעשה איתמר

עדים שאין יודעים לחתום רב אמר מקרעין

להם נייר חלקי וממלאים את הקרעים דיו

ושמואל אמר באבר באבר סלקא דעתך

והתני רבי חייא כתבו באבר בשחור

ובשיחור כשר לא קשיא "הא באברא הא

במיא דאברא רבי אבהו אמר במי מילין

והתני רבי חנינא כתבו במי מריא ואפצא

כשר ל"ק 'הא דאפיץ הא ° דלא אפיץ שאין

מי מילין ע"ג מי מילין רב פפא אמר יברוק וכן

אורי ליה רב פפא לפפא תוראה ברוק וה"מ

ל א מיי׳ פ״ד מהל׳ עשין ג טוש"ע אה"ע סימן קכה סעיף א: לא ב מייי שם הלכה ג סמג שם טוש"ע אה"ע סימן קכד סעיף ב ג [מיי' פ"א מהל' גירושין הלכה ו]: לב ד מיי וסמג שם טוש"ע אה"ע סימן קכה סעיף ג: לג ה מיי׳ שם הלכה א מוש"ע שם סעיף ב: לד ו ז ח מיי פי"ל מהלכות שבת הלכי

טו סמג לאוין סה: לה ט מיי פ"ד מהלי נירושיו הלכה א חמנ עשין נ טוש"ע אה"ע סימן , קכה סעיף ב בהגה"ה: לו י מיי׳ שם הלכה ב מוש"ע שם סעיף ג: לו ב מיי פ"א מהלי גירושין הלכה כג סימן קל סעיף מו: לח ל מ מיי שם ופכ"ד מהלי מלוה ולוה הלכה ו סמג שם וסי לד טוש"ע ח"מ סי מה סעיף

לעזי רש"י

אורפימינ"ט. צבע צהוב. מיניא"ו [מיני"א]. צבע אדום (עשוי מתחמוצת העופרת).

העופרון). אדרימינ"ט. צבע שחור. גלי"ש. עפצים בלוטים. שושפצי"ר [שושפיצייר].

מוסף רש"י

כדאי הוא ר"ש לממוד שלה בשעת הדחק לה אדום שלובעין בו תריסין מגילה (שבת קד: קומא. גומא, שרף אילן ין בות קד:). הרתא (שבת קד:). הרתא דאושכפי. סס שלוגעין נו מגעלים שחורין (מגילה יט.). במי טריא. יש אומרים מין פרי ויש אומרים מי גשמים. (שבת קד:). אפצה. מי אפנים גל״ש. (שם). באבר. בעופרת, (שם). באבו . צעופות, ומשחיר כשהוא משפשף עופרת על הקלף (שבת קד:). בשחור. פיחס ובשיחור. מפני שאנו מדמין. נראה בעינינו וכמדומין אנו כן ולא שמענו מרבוחינו (לקמן לז.). מקרעין להם שמות העדים ובאין העדים וממלאין את הקרעים דיו. (לעיל ט:). דרב מנגיד. מכת מכדות. (יבמות נב.).

פסקי רי"ד (המשר) חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר לא ק' הא פי׳ המורה מקרעין להן נייר חלק ומשרטי׳ ואינו נ״ל שהרי שריטת הסכין דבר המתקיים הוא ולקמן . בעי׳ למימר שאם חקק על

מעפלים דההוא לא מיקרי דיו מדתני רבי חנינא כתבו במי טריא ואפנא כשר משמע דלאו היינו דיו דלא תני אלא הנך דלא תני במתני' ובסמוך דפריך ארבי אבהו דאמר במי מילין מרבי חנינא אמאי לא פריך מדיו דמתניתין

ועוד דספר תורה בעי דיו כדאמרינו בהבונה (שבת דף קג:) כתבה שלא בדיו יגנז ואספר תורה קאי כדמשמע בהקומן רבה (מנחות דף לא:) והיכי כתבינן בדיו של עפלים על קלף של ספר תורה שהוא מעופץ והא אין מי מילין על גבי מי מילין ועוד מדקדק ר"ת ב מהא דאמרי' בפ"ב דנדה (דף כ.) רבי אמי פלי קורטא דדיותא ובדיק והיינו דיו שלנו שהוא יבש ושייך לומר בו פלי קורטא והא דאמר בפרק במה מדליקין (שבת דף כג.) כל השרפים יפים לדיו ושרף קטף יפה מכולן ההוא שרף לאו היינו גומי דאין דרך לתת גומי אלא בדיו של עפנים אלא אומר ר״ת דשרף הוא לחלוחית קליפת העץ שעושין ממנו דיו שלנו כמו 1 זו שירפה מלוי דפ"ק דנדה (דף י:) דהיינו לחלוחית דמים שבאשה ובפ' כל שעה (פסחים דף למ.) ירק מר יש לו שרף וירק אין לו גומי אלא לחלוחית ומתוך כך אוסר ר"ת לכתוב ספר תורה בדיו של עפצים ד ומה שמשמע בפרק כל כתבי (שבת דף קטו:) דכל ספרים לא בעו דיו חוץ ממגילה פירשתי בפ׳ כל כתביים:

קנקנתום חרתא דאושכפי. פי׳ בקונט׳ אדרמנ״ט

ובשיחור דקתני בברייתא פירש נמי בקונט׳ דהוא אדרמנ״ט ואין נראה דלא תני בברייתא אלא הנך דלא תני במתניתין ואומר ר"י דשיחור הוא אדרמנ"ט וקנקנתום הוא כמו שפירש רבינו שמואל בעירובין (דף יג.) דהיא קרקע ירוקה שקורין וידרוי"ל בלע"ז ובערוך לועזו ויטריאול"ו ור"ת נמי פירש בתיקון ספר תורה שעשה אדרמנ"ט מותר לתת לתוך הדיו לכולי עלמא דלאו היינו קנקנתום דאיכא למאן דאסר בפ"ק דעירובין (דף יג.) ואם תאמר דבמסכת נדה (דף כ.) תנן שחור כחרת׳ יד ומפרש דהיינו חרת׳ דאושכפי ואילו וידריאול"ו ירוקה היא כזכוכית ועל שם כך נקרא וידריאול"ו וי"ל כשמתקנין אותה למת לתוך הדיו אז היא משחרת: דיר על גבי דיו פשור. תימה דהכא משמע דדיו על גבי דיו לה כלום הוה לענין שבת וה״ה לענין גט דמדמי בסמוך לשבת ומשמע דליכא מאן דפליגי ולקמן (דף כ.) אמרינן כתבו שלא לשמה והעביר עליו הולמוס לשמה באנו

כדאי הוא רבי שמעון. דמתניתין דאמר נכתב ביום ונחתם בלילה דין דיותא. אומר ר״ת דדיו שלנוֹ החא קרוי דיו ולא אותו שעושין כשר: לסמוך עליו בשעם הדחק. שהלך זה לדרכו או ניסת כבר בגט זה: סבירה ליה. לרבי יהושע בן לוי: וכולן משום סנחי. וחין כאן הקדמה דתנאי נינהו ואפילו לרבנן כשר: בזתבר' על העלה

> בגמראש מפרש טעמא: גבז' סמא. אורפימנ"ט: סקרפא. לבע אדום שקורין מיניא"ו: קומא. שרף האילן: הרתה דחושכפי. חדרמינ"ט: במי טריא. מי גשמים לשון מורי. מי טריא מים ששורים בו פרי שהוא כעין עפלים גל"ש בלע"ו: באבר. ששף העופרת במים ומשחירים: בשחור. פחמין: ובשיחור. חרתא דאושכפי: על גבי סיקרת. שתי חותיות של סיקרא והעביר עליהם דיו בשבת: מוחק. ע"מ לכתוב שתי חותיות בשבת חייב וזה מוחק התחתונות סיקרא וכתב העליונות דיו: פטור. שהרי הוא (4) בתחילה לא כתב ולא מחק: מוחק הוא. ולא כותב שמתחילה היה כתוב הגון מעתה: מקלקל הוא. והוה ליה כמוחק ע"מ שלא לכתוב. ולמאן דמיחייב לא הוה מקלקל כל כך שהרי כתבו ניכר: כתב עליון כתב לענין שבת. דהח אמרת לעיל חייב שתים: וכי מפני שאנו מדמין. שאנו אומדים וסבורים ואומדין מאומד לבנו להחמיר: נעשה מעשה. להקל אפי׳ לענין שבת אם בא מעשה לידינו בזמן בית המקדש לא הייתי סומך על דברי להביא חולין לעזרה: מדמין. שושפלי"ר כמו כמדומים: מקרעין. מסרטין: והתני רבי חייא כתבו באבר כשר. וכיון דכתב גמור הוא הוה ליה כדיו על גבי סיקרא דקאסרינן לעיל: באבר. לשפשף בחתיכה של אבר על הקלף ומשחירו אינוי כתב: במיא דחברת. מים ששרה בהן שחיקת אבר: במי מילין. מים ששרה בהן עפלים שחוקים: הא דאפילא. הקלפים מעובדים בעפלים רושמין עליהן את העדים במי מילין דלא הוי כתב שהרי מראה הקלפים כמראה הכתב ואינו ניכר הלכך אין מי מילין על גבי יה) מילין ומתנית׳ בדלח חפילן: ברוק. רושמין להם ברוק: (כ) סוראה. יני ספסר של שוורים: בגיטין. משום עיגונא כדלקמן דלא משכחינ' סהדי בקיאי ובתוך כך יפרש זה לים או ימות ותיוקק ליבס: אבל בשאר יחזר אחר העדים בקיאים לחתום: כוותיה

בגימין לאבל בשמרות לא דההוא דעבד עובדא בשאר שמרות מונגדיה רב כהנא

למחלוקת רבי יהודה ורבנן דלר׳ יהודה הוי כתב ועוד 🏾 דרב אחא מסיק לקמן דאפילו רבנן מודו גבי גט דהוי כשר ואומר רבינו יצחק דלקמן ודאי שכתב הראשון היה שלא לשמה וכתב השני עושהו לשמה חשיב כתב לרבי יהודה ולרב אחא אפילו לרבנו חשיב כתב גבי גט אבל הכא שכתב שני אינו מתקן כלום אפילו רבי יהודה מודה דלא חשיב כתב" ובפרק הבונה (שבת דף קד:) דתנן כתב על גבי כתב פטור ואמר רב חסדא מתניתין דלא כר' יהודה לא בעי לאוקמי כשאין כתב השני מחקן כלום דאפילו רבי יהודה מודה דאינו כתב משום משמע ליה דבכל ענין פטור אפי׳ כתב גט או ספר תורה שלא לשמה והעביר עליו בשבת קולמוס לשמה להכי מוקי 'דמתניתין כרבנן אבל לרב אחא בר יעקב ע"כ לא מיתוקמא מתני' בכל ענין דהא בגט אפילו רבנן מודו דהוי כתב ולדידיה אחיא מתניתין נמי כר' יהודה וכגון שאינו מחקן בכתב השני כלום: בורחק הוא. וחשיב ליה מוחק על מנת לכתוב דמסתמא עומד לחזור ולכתוב עליו בדיו ומקלקל לא הוי דעל הכתיבה זאת תהא כתיבה העליונה רישומה ניכר טפי משאם היתה תחתונה לבדה: מעמא

גבי טבלא (סקרא) כתב הוא ומה לי חקיקה מה לי שריטה גם לשרט ולחרוק מלמטה שיראה בולט . דהיא כתיבה והיכי מכשרינן בגט בענין זה ודברי שמואל שאמר באבר פי׳ לשפשף בחתיכה של אבר על הקלף ומשחיו ואינו כתב ואינו נ"ל דכיון דהוא דבר המתקיים למה אינו כתב וכל סברת המורה (הלכך) [בכאן משמע] שלא יקרא כתב כ"א הוא כענין דיו שמסדר האותיות על הקלף אבל שריטת הסכין ורושם האבר לא יקרא כתב ולא הוא משום דק' חקיקת יהוגו בובר הונה ול מדרך הוה הדי הונהוק ל בינוד את בינוד כל שבור והוה הול היכוך בבאן משפטם שאה קיה כובר ב"א הוא כענין דיו שמדר האותיות על הקלף אבל שדיטת הסכין ורושם האבר לא יקרא כתב ולא הוא משום דרך חקיקת הטבלא ורושם הציץ דבעי לקמן למימר דהוי כתב וי"ל לפרש מקרעין להן נייר חלק לא שיהו נוגעים בנייר שהגט כתוב בר אלא נייר אחד חלק שאין בו כלום מקרעים שם בסכין שמות העדים שנמצא הנייר שלם ושמות העדים הוא החלל ואח״כ משכיבים אותו הנייר על הנייר שהגט כתוב בו ואומרים להדיוטות מלאו אלה הקרעים דיו וישארו האותיות של דיו על נייר הגט ובכי האי גוונא כשר שלא נגעו אנחנו במקום החתימת העדים כלל והכי נמי מסתברא מדקאמר נייר יד על ניהי זה, נוכני הואי הנות כם שלא במיא דאברא מפני שאינו דבר המתקיים והירי הוא כדיר בעלמא אבל באבר עצמו חלק ושמואל נמי לא הכשיר אלא במיא דאברא מפני שאינו דבר המתקיים והיר הוא כדיר בעלמא אבל באבר עצמו לא שדבר המתקיים הוא וכדברי מצאתי שפי בשניהם גם ר"ח ז"ל: ר" אבהו אומר במי מילין. פ" ממים ששהה בהן עפצים כתושים והתני ר" חייא כתבו במי טרייא ועפצא כשר לא ק" הא דעפיצן הא דלא עפיצן שאין מי מילין על גבי מילין רב פפא אמר ברוק. והני מילי בגיטין אבל בשאר שטרות לא ההוא דעביד עובדא בשאר שטרות נגדיה רב פפא

ל בכל דוכתא ותו דבעיא לעיל אתיא כר׳ יוחנן: מתני' בכל כותבים בדיו בסם בסיקרא בקומוס בקנקנתום יחוק דקיית בכל דוכות חום דביא על אוגא כן יחוק: שונג בכל כוובם בדי בטם בסקיה בקומס בקקומם. בדבק ההבים בדי המוכד בדי הבורב ובכל דבר שהונו של קיימא. פי המורה וגפילו על איסורי הנשה ועל הכל כוחבין על העלה של זית ועל הקרן של פרה ונותן לה את הפרה על יד של עבד ונותן לה את העבד ר' יוסי הגלילי אומר אין כותבים לא על דבר שיש בו רוח חיים ואף לא על האוכלין: ובכל דבר שהוא מתקיים לאתויי מאי לאתויי הא דא"ר חנינא כתבו במי טרייא ואפצא כשר. פי' מין פרי הוא ששמו טריא ממיני העפצים: תני ר' חייא כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר. פי' שפשף האבר על הנייר ל) והשחירו והשחור והשחור מור א מכל התבפב הוצה בי הוא מהב באם בשות במור כאור מבור ב שפקי הואם בי להוגר יו הוטחדה הוא המחור איתם. הרא הפחם כרתנן בפ' ג' דפרה (משנה יא) שחור שיש בו אפר כותשים אותו ושיחור הוא אין צבע שחור: איתפר המעביר דיו על גבי סיקרא בשבת ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו חייב שתים א' משום כותב וא' משום מוחק. דיו על גבי דיו וסקרא על גבי סקרא פטור בעא מיניה ר"ל מר' יוחנן עדים שאין יודעין לחתום מהו שיכתבו להם בסקרא ויחתמו כתב עליון כתב או אינו כתב א"ל אינו כתב והלא למדתנו רבינו כתב עליון כתב הוא לענין שבת א"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה פי' אם אנו מדמין סברא להחמיר לענין שבת נסמוך עליה להקל ולהכשיר החתימה: איתמר עדים שאין יודעין לחתום רב אמר מקרעין להן נייר חלק וממלאין את הקרעים דיו ושמואל אמר

של זים. חלושה: ונומו לה אם הפרה.

פסקי רי"ד

לעשרה כולכת כחבו גמ לאשתי חתום בי תרי מינייהו ביומיה ואינך מכאן ועד י' ימים אתא לקמיה דריב״ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק פי׳ לאחר שנשאת והאר״ל לא הכשיר ר״ש אלא לאלתר אבל מיכן ועד עשרה ימים אבי מיכן דעו עשודי מים לא בההוא כר׳ יוחנן ס״ל דאמר אפילו מכאן ועד . עשרה ימים והא״ר יוחנן משום תנאי בההוא כר״

ו. ט:, צ) ס"ח רושס, ג) פער תוס׳ לקמן כח: ג) פער תוס׳ לקמן כח: ד"ה על עלהן, ד) שבת קד: י ה על עלפה], יז) שבח קד:, מגילה יח:, יה) שבח קד:, ו) [עי תוספות חולין קכב: ל"ה עור הרחש וכו' ותבין הכא], ז) [לקמן לו.], ה) עי לעיל דף ט: חד"ה מקרעין, ט) [לקמן כא:], י) [ומשחיר ואינו. רש"ל], יא) [ל"ל מי מילין], יצ) פרי סרסר, יג) [ד״ה מגילה], יד) [וכ״כ תוספות בעירובין יג. ואולי דבגרס' בנדה היה כתוב כך אבל לפנינו לא נמלא],

גליון הש"ם

מתני' בסם כו'. עי מנחות דף לד ע"א תד"ה כמו שנאמר: גמ' הא דלא אפיץ. ע' מנחות דף לא ע"ב תוד"ה הא דאפילן:

הגהות הב"ח

(h) רש"י ד"ה פטור שהרי הוא כבתחילה: (נ) ד"ה תוראה ספסר נ"ב עיין בב"מ ד' נא ע"א:

מוסף תוספות

מקליפת א. שעושין י עצים ומבשלים אותו כדי שיהיה עב. מוס' הרא"ש. ב. דהא דיו וכו' שנותנים בו עפצים וקומוס לח הוא. יבש הי׳. חי׳ הר״ן שנת כג. ד״ה כל. ג. גבי בתולה. ל"ט ככ א. גבי בונולוז. מוס' שנת כג. ל"ה כל. T. [ד]לא מקרי דיו. מוס' שנת כנ ד״ה כל ה א״כ עירובין יג. ד"ה הנהנתום. ו. שטוחנים אותה יפה. תוס' עירונין יג. ד"ה קנקנתוס. I. מדלא אמרי קקתוט די פור א אבוו בה באנו למחלוקת ר״י ורבנן [כדאמרי׳ לקמן]. רשנ״א לקמן כ. ד״ה הא לפכין הקמן ב. זים יאת דלומר. ח. (ו)אפי׳ תמצי לומר דלרבנן קאמרי׳, לומר דלרבנן קאמרי׳, מ״מ תקשי לן. רשנ״א לקמן כ. ד"ה הא דאמר. 10. וגבי עדים שאין יודעים לחתום מאחר שאין כותבין בסיקרא אלא כשיחתמו העדים עליו לא חשיב כתב העדים תקון לראשון כיון . שלא נכתב אלא בשבילם. . קתני כתב ע״ג כתב פטור רשב״א לקמן כ. ד״ה הא דאמר.